

# إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُونِ

## الدَّرْسُ الرَّابِعُ

❖ فعل ثلاثی مُجَرَّد و ثلاثی مَزِيد (۲)

در درس گذشته با چهار باب از فعل های « ثلاثی مزید » آشنا شدیم.

در جدول زیر با چهار باب دیگر از فعل های ثلاثی مزید (تَفَاعَلَ، تَفَعَّلَ، تَفَعَّلَ، تَفَعَّلَ) آشنا می شویم:

الباب	الماضي	المضارع	الأمر	المصدر
تَفَاعَلَ	تَفَاعَلَ	يَتَفَاعَلُ	تَفَاعَلْ	تَفَاعُلٌ
	تَشَابَهَ	يَتَشَابَهُ	تَشَابَهْ	تَشَابُهُ
تَفَعَّلَ	فَعَّلَ	يُفَعِّلُ	فَعَّلْ	تَفَعُّيلٌ (تَفَعَّلَةٌ)
	فَرَّحَ	يُفَرِّحُ	فَرِّحْ	تَفَرِّيحٌ
مُفَاعَلَةٌ	فَاعَلَ	يُفَاعِلُ	فَاعِلْ	مُفَاعَلَةٌ (فِعَالٌ)
	جَالَسَ	يُجَالِسُ	جَالِسْ	مُجَالَسَةٌ
إِفْعَالٌ	أَفْعَلَ	يُفْعِلُ	أَفْعِلْ	إِفْعَالٌ
	أَخْرَجَ	يُخْرِجُ	أَخْرِجْ	إِخْرَاجٌ

❖ معنای بابهای مزید

- ✓ فعلهای باب « إفعال » و « تفعیل » متعدی می باشد؛ مانند :  
« أَلْحَقْنِي بِالصَّالِحِينَ » مرا به نیکوکاران ملحق کن. ( أَلْحَقْتُ: فعل متعدی )  
و مانند : « بَشَّرَهُمْ بِعَذَابٍ عَظِيمٍ » آنها را به عذابی دردناک بشارت بده. (بَشَّرُ: فعل متعدی )  
بنابر این می توان برخی از فعلها را با بردن به باب إفعال و تفعیل متعدی ساخت؛ مانند:  
( خَرَجَ = خارج شد ، أَخْرَجَ = خارج کرد ) ( عَلِمَ = فهمید ، يَدَّ غَرَفَ ، عَلَّمَ = فهماند ، يَدَّ داد )
- ✓ باب « مفاعلة » برای مشارکت در کاری به کار می رود و در ترجمه معمولاً از حرف « با » استفاده می شود؛ مانند: « كَاتَبَ مُحَمَّدٌ سَعِيدًا » محمد با سعید نامه نگاری کرد.  
﴿ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ ﴾ ای پیامبر! با کافران و منافقان جهاد کن.
- ✓ باب « تفاعل » لازم بوده و برای مشارکت در کاری به کار می رود و معمولاً در ترجمه از کلمات « باهم ، بایکدیگر » استفاده می شود؛ مانند:  
« تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوَى » در نیکی و تقوا با یکدیگر همکاری کنید. ( تَعَاوَنُوا: فعل لازم )  
﴿ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَ جَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا ﴾  
ما شما را از يك مرد و زن آفریدیم و شما را نیره‌ها و قبیله‌ها قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید.

## شباهتها

۱- فعل ماضی و فعل امر از باب « اَفْعَالٌ » و « مُفَاعَلَةٌ » در بعضی از صیغه ها به هم شبیه هستند و تنها در حرکت دومین حرف اصلی با هم تفاوت دارند:

مانند: ماضی: « أَخْرَجَا » (لِلغَائِبِينَ) ، « أَخْرَجُوا » (لِلغَائِبِينَ) ، « أَخْرَجَنَ » (لِلغَائِبَاتِ) « بیرون آوردند »  
 امر: « أَخْرِجَا » (لِلْمُخَاطَبَيْنِ) ، « أَخْرِجُوا » (لِلْمُخَاطَبِينَ) ، « أَخْرِجَنَّ » (لِلْمُخَاطَبَاتِ) « بیرون آورید »

۲- فعل ماضی و فعل امر از باب « تَفَاعُلٌ » در بعضی از صیغه ها کاملاً به هم شبیه هستند:

مانند: ماضی: « تَكَاتَبَا » (لِلغَائِبِينَ) ، « تَكَاتَبُوا » (لِلغَائِبِينَ) ، « تَكَاتَبَنَّ » (لِلغَائِبَاتِ) « نامه نگاری کردند »  
 امر: « تَكَاتَبَا » (لِلْمُخَاطَبَيْنِ) ، « تَكَاتَبُوا » (لِلْمُخَاطَبِينَ) ، « تَكَاتَبَنَّ » (لِلْمُخَاطَبَاتِ) « نامه نگاری کنید »

۷۹- عَيْنٌ مَا لَيْسَ فِيهِ الْمَصَدَرُ الْمَزِيدُ:

السؤال

أ) رسالَةُ الْإِسْلَامِ قَائِمَةٌ عَلَى أَسَاسِ الْمَنْطِقِ وَ اجْتِنَابِ الْإِسَاءَةِ.

ب) مَنْ رَأَى مِنْكُمْ أَحَدًا يَدْعُو إِلَى التَّفْرِيقَةِ، فَهُوَ عَمِيلُ الْعَدُوِّ.

ج) عَلَى النَّاسِ أَنْ يَتَعَاشَرُوا مَعَ بَعْضِهِمْ تَعَايُشًا سَلْمِيًّا.

د) تَعَاشَرُوا كَالْإِخْوَانِ وَ تَعَامَلُوا كَالْأَجَانِبِ.

الجواب

۸۰- عَيْنُ الْجُمْلَةِ الَّتِي مَا جَاءَ فِيهَا الْفِعْلُ الْمَزِيدُ:

السؤال

أ) ﴿ اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ فَتَنفِثُ سَحَابًا ﴾ (ب) التَّعَرُّفُ عَلَى الدِّينِ وَاجِبٌ.

ج) أَنْظِرْ إِلَى هَذِهِ الصُّورِ حَتَّى تُصَدِّقَ. (د) أَنْتَ تَشَاهِدُ سُقُوطَ الْأَسْمَاكِ مِنَ السَّمَاءِ.

الجواب

۸۱- عَيْنُ الْخَطِّ فِي نَوْعِ الْأَفْعَالِ وَ الْبَابِ:

السؤال

أ) تَتَعَارَفُونَ ( الْمَضَارِعُ مِنْ بَابِ تَفَاعُلٍ ) (ب) أَوْجَدْنَا ( الْمَاضِي مِنْ بَابِ إِفْعَالٍ )

ج) لَا يُفَرِّقُونَ ( النَّفْيُ مِنْ بَابِ تَفَعُّلٍ ) (د) يُمَارِسَانِ ( الْمَضَارِعُ مِنْ بَابِ مُفَاعَلَةٍ )

الجواب

۸۲- مِيزُ الْخَطِّ فِي التَّرْجُمَةِ حَسَبَ الْفِعْلِ الْمَزِيدِ:

السؤال

أ) كَاتَبَ الْجُنْدِيُّ أُسْرَتَهُ عَبْرَ الْإِنْتَرْنِتِ:

سرباز از طریق اینترنت به خانواده اش نامه نوشت.

ب) تَعَاشَرُوا كَالْإِخْوَانِ وَ تَعَامَلُوا كَالْأَجَانِبِ:

چون برادران معاشرت کنید و مانند بیگانگان معامله نمایند.

ج) تَعَلَّمُوا الْعِلْمَ وَ تَعَلَّمُوا لَهُ السُّكِينَةَ وَ الْوَقَارَ:

علم را بیاموزید و آرامش و متانت را برای آن فرا گیرید.

د) مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ:

هر کس به خدا شریک ورزد، بی تردید خدا بهشت را بر او حرام کند.

الجواب

## السؤال

۸۳- عَيْنَ الْجَمَلَةِ غَيْرَ الصَّحِيحَةِ حَسَبَ الضَّمِيرِ:

- ( أ ) هِيَ حَاوَلَتْ فَتَحَ الْبَابَ، فَوَجَدَتْهُ مُغْلَقًا. ( ب ) نَحْنُ نَدَمْنَا عَلَى عَمَلِنَا الْقَبِيحِ.  
( ج ) هُمْ حَاوَلُوا مَعْرِفَةَ سِرِّ تِلْكَ الظَّاهِرَةِ. ( د ) أَنْتِ أَغْلَقْتِ حَنْفِيَةَ الْمَاءِ.

## الجواب

## السؤال

۸۴- عَيْنَ الْجَمَلَةِ غَيْرَ الصَّحِيحَةِ حَسَبَ مَا جَاءَ بَيْنَ الْقَوْسَيْنِ:

- ( أ ) جَمَاعَةٌ مِنَ النَّاسِ يَعْشَوْنَ فِي بِلَادٍ وَاحِدَةٍ. ( الْمَوَاطِنِ )  
( ب ) سَاعَاتُ الْعَمَلِ لِلْمُوظَّفِينَ وَالْعَمَالِ. ( الْمِهْمَةُ الْإِدَارِيَّةُ )  
( ج ) بُخَارٌ مُتْرَاكِمٌ فِي السَّمَاءِ يَنْزِلُ مِنْهُ الْمَطَرُ. ( الْأَعْيِمُ )  
( د ) جِهَازٌ لِلْخَلَاصِ مِنْ حَرَارَةِ الصَّيْفِ. ( مَكْيُفُ الْهَوَاءِ )

## الجواب

## السؤال

۸۵- عَيْنَ الصَّحِيحِ لِلْفِرَاقِ حَسَبَ مَا طُلِبَ لِلْعِبَارَةِ:

« ..... الْعَرَبِيَّةُ فَإِنَّهَا كَلَامُ اللَّهِ » ( الْأَمْرُ مِنْ مَصْدَرِ « تَعَلَّمَ » )

- ( أ ) عَلَّمُوا ( ب ) تَعَلَّمُوا ( ج ) تُعَلِّمُ ( د ) تَتَعَلَّمُ

## الجواب

## السؤال

۸۶- عَيْنَ الصَّحِيحِ عَنِ كَلِمَةِ « يُسْمِي »: « الْمَضَارِعُ مِنَ بَابِ ..... »

- ( أ ) تَفْعِيل ( ب ) تَفَعُّل ( ج ) اِفْتِعَال ( د ) اِنْفِعَال

فعل « يُسْمِي » با تشدید دارای پنج حرف است که حرکت های آن به ترتیب با فعل مضارع « يُفَعِّلُ » تناسب دارد؛ ( البته آخرین حرف حرکت ندارد که مهم نیست. ) لذا از باب « تَفْعِيلِ » می باشد.

## الجواب

## السؤال

۸۷- عَيْنَ الصَّحِيحِ عَنِ كَلِمَةِ « يَسْتَوِي »: « الْمَضَارِعُ مِنَ بَابِ ..... »

- ( أ ) تَفَعُّل ( ب ) اِفْتِعَال ( ج ) اِنْفِعَال ( د ) اِسْتِفْعَال

## الجواب

## السؤال

۸۸- عَيْنَ الصَّحِيحِ لِلْفِرَاقِ: « أَنْتَنُ ..... دُرُوسَكُنَّ صَبَاحَ أَمْسٍ »

(سراسری انسانی ۸۳)

- ( أ ) تَلَقَّيْنِ ( ب ) تَلَقَّيْنِ ( ج ) تَتَلَقَّيْنِ ( د ) تَلَقَّيْتِنِ

ضمیر « أَنْتَنُ » صیغه جمع مذکر مخاطب است، فعل ماضی مجرد « ذَهَبَ » به این صیغه می شود: « ذَهَبْتِنِ »  
یعنی آخر « ضمیر » با آخر « فعل ماضی » به هم شبیه هستند و فرقی ندارد فعل ثلاثی مجرد باشد یا ثلاثی مزید  
لذا جواب صحیح گزینه « د » است.

## الجواب

## السؤال

۸۹- مَا هُوَ مَاضِي أفعال: « يُحَرِّرُ وَ يُعْرِقُ »

(آزاد زبان ۷۷)

- ( أ ) حَرَّرَ - تَعَرَّقَ ( ب ) تَحَرَّرَ - عَرَّقَ ( ج ) حَرَّرَ - أَعْرَقَ ( د ) حَرَّرَ - أَعْرِقَ

فعل « يُحَرِّرُ » بر وزن « يُفَعِّلُ » مضارع باب « تَفْعِيلِ » است و « يُعْرِقُ » بر وزن « يُفَعِّلُ » مضارع باب « اِفْعَالِ »  
است بنابراین ماضی آنها به ترتیب بر وزن « فَعَّلَ » و « أَفْعَلَ » می باشد لذا جواب سؤال گزینه « ج » است.

## الجواب

أَكْتُبَ نَوْعَ الْأَفْعَالِ وَ الْبَابِ لِمَا أُشِيرَ إِلَيْهَا بِحَطِّ: (أَلْبَحَثُ الْعِلْمِيَّ)

﴿ إِذِ انْبَعَثَ أَشْقَاهَا ﴾ (الشمس ۱۲) .....

زمانی که بدبخت‌ترینشان به پا خاست.

﴿ وَ يُنَزِّلُ لَكُمْ مِّنَ السَّمَاءِ رِزْقًا ﴾ (غافر ۱۳) .....

او کسی است که آیات خود را به شما نشان می‌دهد

﴿ وَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ ﴾ (ابراهیم ۴) .....

و ما هیچ پیامبری را جز به زبان مردمش نفرستادیم .

﴿ وَ مَا عَلَّمْنَاهُ الشُّعْرَ وَ مَا يَنْبَغِي لَهُ ﴾ (یس ۶۹) .....

ما هرگز شعر به او [پیامبر] نیاموختیم، و شایسته او نیست (شاعر باشد)

﴿ قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَى ﴾ (الأنعام ۹۱) .....

بگو: «چه کسی کتابی را که موسی آورد، نازل کرد؟!»

﴿ فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَ اسْتَغْفِرْ لِدُنْيِكَ ﴾ (غافر ۵۵) .....

پس صبر کن که وعده خدا حقی است و برای گناهت آمرزش بخواه.

﴿ اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَّاحَ فَتَنِيْرٍ سَحَابًا فَيَنْسُطُهُ فِي السَّمَاءِ ... ﴾ (الرّوم ۴۸) .....

خدا همان کسی است که بادهای را می‌فرستد و ابری برمی‌انگیزد و آن را در آسمان می‌گستراند.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَ عَدُوَكُمْ أَوْلِيَاءَ ﴾ (الممتحنة ۱) .....

ای کسانی که ایمان آورده اید، دشمن من و دشمن خود را دوست نگیرید.

﴿ فَاسْتَغْفِرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَ مَنْ يَغْفِرِ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ ﴾ (آل عمران ۱۳۵) .....

پس برای گناهانشان طلب آمرزش کردند و چه کسی جز پروردگار گناهان را می‌بخشد.

﴿ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَ لَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ﴾ (المائدة ۵۴) .....

در راه خدا جهاد می‌کنند و از سرزنش هیچ ملامتگری نمی‌ترسند.

﴿ إِمَّا الْعَيْبُ لِلَّهِ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنتَظِرِينَ ﴾ (یونس ۲۰) .....

غیب فقط به خدا اختصاص دارد. پس منتظر باشید که من هم با شما از منتظرانم.

﴿ وَ مَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَةُ ﴾ (البینة ۴) .....

و اهل کتاب دستخوش پراکندگی نشدند، مگر پس از آنکه برهان آشکار برای آنان آمد.

﴿ تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوَى وَ لَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَ الْعُدْوَانِ ﴾ (المائدة ۲) .....

و در نیکوکاری و پرهیزگاری با یکدیگر همکاری کنید، و در گناه و تعدی دستیار هم نشوید.